

Murat Erdin

**DÜNYA HÂLÂ BÜYÜK
YAŞAM HÂLÂ KISA**

İstanbul, 2018

Tarihçi
Kitabevi

Tarihçi Kitabevi Yayınları • 116

Genel Yayın Yönetmeni
Necip Azakoğlu

Editör
Necip Azakoğlu

Yayına Hazırlayan
Nevin Azakoğlu

Kapak ve sayfa tasarımı
Çağlar Yalçın

Birinci baskı: Ocak 2018, İstanbul

Boyutlar: 13,5 x 21 cm
Sayfa sayısı: 320

ISBN: 978-975-2466-10-4

Baskı ve cilt
İnkılap Kitabevi Baskı Tesisleri
Çobançeşme Mah. Altay Sk. No: 8 Yenibosna
BAHÇELİEVLER-İSTANBUL
+90 (212) 496 11 11
Sertifika no: 10614

© Yayın hakları Tarihçi Kitabevi'ne aittir.
Bu eserin bütün hakları saklıdır. Yayınevinden yazılı izin alınmadan
kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz, hiçbir şekilde kopya
edilemez, çoğaltılamaz ve yayınlanamaz.

Tarihçi Kitabevi
Sertifika No: 17618

Moda Caddesi No: 104/A Moda/Kadıköy-İSTANBUL
Tel: 0216 418 68 86 GSM: 0530 370 74 11
www.tarihcikitabevi.com info@tarihcikitabevi.com

Murat Erđin

**DÜNYA HÂLÂ BÜYÜK
YAŞAM HÂLÂ KISA**

İstanbul, 2018

Carihçi
Kitabevi

Murat Erdin İstanbul'da doğdu. Pertevniyal Lisesi'nden sonra İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi'ni bitirdi. Meslek hayatına 1990'da Gelişim Yayınları'nda başladı. Türkiye'nin ilk haber kanalı NTV'nin kurucu kadrosunda görev aldı. Ardından pek çok medya kuruluşunda muhabirlik, editörlük, spikerlik ve metin yazarlığı yaptı.

Erdin yazı macerasına küçük yaşlarda başladı ve edebiyat dergilerine şiirler ve öyküler gönderdi. Defterlerinde birikmiş şiirlerini 2015 yılında yayınlanan **“Gölgesi Daha Büyük”**te topladı. Spor, siyaset ve medya araştırmalarını içeren farklı türde araştırma kitapları yayınladı.

Yeni dönemde edebiyat çalışmalarına ağırlık veren Erdin, halen önemli kültür-sanat yayınlarına kitap eleştirileri yazıyor ve üniversitelerde ders veriyor.

Kitaplarından bazıları;

Yer Fener, Gök Cimbom, İthaki Yay., 2004.

Konuşan Türkiye, Truva Yay., 2006.

Silahsız Kuvvetler: Medya, Destek yay., 2010.

CHP Nasıl Kazanır, Destek yay., 2011.

Gölgesi Daha Büyük, Beyaz Baykuş Yay., 2015.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	11
GİRİŞ	13
BİRİNCİ BÖLÜM	15
KARL HAMMERSCHMİDT: OSMANLI'NIN DOĞA BİLİMCİSİ	17
GARABET BALYAN'IN MEZARI	20
BİR FOTOĞRAFÇI: OTHMAR PHERSCHY	21
LUIGI MONGERI: AKIL DOKTORU	23
BİR OSMANLI KOLEKSİYONCUSU: HALİL ŞERİF PAŞA	27
KIERKEGAARD VE SESSİZLİK	30
ALS HASTALIĞI VE TONY JUDT	32
• KENDİ ÖLÜMÜNÜ PLANLAMAK: BETSY DAVIS	34
MARCONI, ELETTRA VE RADYO	37
• HİKMET MÜNİR VE RADYO HAFTASI	38
GREAT EASTERN VE TELGRAF	41
• GREAT EASTERN VE JULES VERNE	43
• AHMET İHSAN TOKGÖZ ve JULES VERNE	47
• SAMUEL MORSE, ABDÜLMECİD VE TELGRAF	48
GEORGE BRADSHAW'UN GEZİ KİTABI	52

KISA ÖMÜRLER: ALTAN GÜRMAN VE MUZAFFER TAYYİP USLU	56
AYFER TUNÇ'UN MİSAFİR ODALARI	58
D'ARONCO VE VALLAURY'NİN İSTANBUL'U	59
DARIA MARTİN VE SİNESTEZİ	61
AMANULLAH HAN VE AFGANİSTAN	63
YÜZ YIL SONRA TEVFİK FİKRET	67
BİR GOLFÇÜ OLARAK YAHYA KEMAL BEYATLI	71
ABDÜLHAMİD VE OPERA	73
MONA LİSA'NIN BAŞINA GELENLER	77
ŞEYTAN ÇIKARMA İŞLERİ BÖLÜM BAŞKANI GABRIELE AMORTH	79
RINALDO MARMARA VE VATİKAN'IN ARŞİVİ	81
ALİ MUHİDDİN HACI BEKİR	84
WILLIAM GOLDING VE "SİNEKLERİN TANRISI"	86
WALT WHITMAN VE ÇİMEN YAPRAKLARI	88
ANDY WEIR VE "MARSLILAR"	91
PHILIPPE PETIT: HAYATIN ÜSTÜNDE YÜRÜMEK	94
SIDNEY LUMET VE "12 KIZGIN ADAM"	97
PHILLIPPE DICK'İN KÂBUSU: "YA NAZİLER KAZANSAYDI?"	99
BEETHOVEN'İN KAHVESİ	102
DARWIN VE BİLİMSEL İRKCİLİK	106
• VOLTAIRE, LONDON VE KÖLELERİN KANI	108
• WILLIAM WILBERFORCE VE KÖLELİK	109
SHYLOCK'IN SÖYLEVİ	114
MUHAMMED ALİ VE BEYAZ İRKCİLİK	116
• LAWRENCE W. REED VE EŞİTLİK	117

STENDHAL SENDROMU	119
PHILIPPE SOLLERS VE DELİLİK	121
JACQUES ATTALI VE “GELECEĞİN KISA TARİHİ”	123
HÜSEYİN CEMİL MERİÇ	126
• CEMİL MERİÇ'E GÖRE GERÇEK ENTELLEKTÜEL	130
PİRİ REİS'İN HARİTALARI	132
CELAL ESAT ARSEVEN	134
BAYAN GİYOTİN	136
ADALETSİZLİK DAĞITICISI KEŞİŞ EASTMAN	138
ALBERTO PASİNİ	141
FEZA GÜRSEY	144
GEORGE BOOLE VE CAHİT ARF	147
FUAT SEZGİN	149
J.J. ROUSSEAU'NUN BİTKİLERİ	151
ISAAC ROUSSEAU VE BAŞKALARI	154
MANİ VE MAALOUF	157
ORUÇ ARUOBA VE UYGARLIK	159
ŞAİR NİGAR VE İSTANBUL NEZAKETİ	161
THOMAS BERNHARD VE “ALİŞKANLIĞIN İKTİDARI”	164
PETER THUM VE “YAŞATAN KALEM”	167
ABDÜLAZİZ VE AZİZİYE CAMİİ	168
PUŞKİN	170
• HASAN ALİ TOPTAŞ VE “YALNIZLIK”	170
• GÜRPINAR BİR ROMANDAN KAÇ PARA KAZANMIŞ?	171
• SAİT FAİK'E GİTMEK	172
• FEVZİYE ABDULLAH TANSEL	174
• BASSANİ VE “KAPININ ARDINDA”	176
• MARQUEZ VE DALİ'NİN DÖNÜŞÜMÜ	177

• İSPANYA İÇ SAVAŞI'NDA BİR ŞAİR: LAURIE LEE	178
• KATASTROFİZM VE CZESLAW MILOSZ	179
• SAMUEL LANGHORNE CLEMENS VE “İKİ KULAÇ DERİNLİK”	181
• LOUISE BOURGEOIS	182
• SARTRE VE YAZARIN SORUMLULUĞU	182
BEN VE 1968	184
DANTE'DEN ÖZÜR DİLEMEK	186
NAMIK KEMAL'İN PORTAKALLARI	188
YUSUF FRANKO PAŞA	190
BİR SANAT ADAMI OLARAK KAZIM KARABEKİR	193
DÖRT İSİM, BİR KADIN: NURİYE ULVİYE MEVLAN CİVELEK	197
• FATMA ALİYE TOPUZ	201
• ZABEL YESAYAN	202
• KENDİSİNE BENZEMEMEK İÇİN ÖLENLER: MARIE VE JOSEPH	205
• MİHRİ HATUN'UN DİVANI	207
• CAROLINE NORTON	209
• ELİF ŞAFAK VE ANNELİK	211
FABIO GRASSI'NİN ATATÜRK'Ü	214
İKİNCİ BÖLÜM	219
EVET, BİZ İNSANIZ	221
HAYATIN GÖLGELERİ	224
AKM VE JOSEFSTADT	227
DEPREME KARŞI İDAM	229
KARTPOSTALLAR	231
• KÜLTÜR TERÖRÜ	233
• SANATIN YAŞI OLUR MU?	235

KUM	237
• ZEYTİN VE TUZ	238
STAR WARS DÜNYASI	239
BİR OBJE AL	242
BYSTANDER ETKİSİ	243
BİZİ BİZ YAPAN KÜLTÜREL MİRAS	244
RUS EDEBİYATINA NE OLDU?	246
ŞİİR ÇOK OKUNUP AZ MI SATIYOR?	249
• ŞİİR NEDİR, ŞAİR KİMDİR?	251
• KAĞIDIN DİRENİŞİ	253
ŞUBELEŞEN MÜZELER	255
VİKİPEDİ BİZE NE ANLATIYOR?	257
TÜRKİYE, SEN KİMSİN?	259
• CHP ÖDÜLLERİ	261
BİZANS'I HORTLATALIM	262
YAPAY ZEKÂ	264
• NÜFUS VE ÖLÜM	265
• KÜTÜPHANELER KAPANACAK MI?	267
• BATI: GÜÇ MERKEZİ	269
• AYDINLAR DİLEKÇESİ	270
AÇLIĞIN KİTAPLARI	272
MÜSLÜMAN BİR ABD BAŞKANI OLABİLİR Mİ?	278
YASALLAŞAN UYUŞTURUCU	280
TÜRKÇE KOTASI	282
NASIL KOLAY SÖMÜRÜRÜZ KONFERANSI	283
AÇIKHAVA OKULLARI	285
KAYIP YILLAR	286
BU ROMALILAR ÇILGIN	287

BİZ BİR CYBORG MUYUZ?	290
DAHA HIZLI, DAHA GÜÇLÜ VE DAHA YÜKSEK SANAT	292
ŞEHİT İSİMLERİ	295
• AŞIRI NORMAL	295
• MIŞ GİBİ YAPAN TÜRK SİNEMASI	296
100 ÜNLÜ TÜRK	297
• YOK OLAN AYAZMALAR	299
• FETİH'TE YANAN KİTAPLAR	301
KARA ÖLÜM	303
• VEBA İSTANBUL'DA	308
EDEBİYAT SOSYOLOJİSİ	310
• NEŞE VE CEHALET	313
• KÜLTÜRÜN MİLLİSİ OLUR MU?	315
DİZİN	319

ÖNSÖZ

İtalya’da “**zaman namuslu bir insandır**” denir. Bunun ne anlama geldiği gayet açıktır. Zaman bir insanın eğrisini doğrusunu, onun yaptıklarını ve daha genel söylemek gerekirse bir işin gerçeğini yavaş da olsa adım adım ortaya çıkarır. Yani zaman yavaştır ama adil bir yargıçtır.

Aslında ben bu iyimser görüşü kısmen paylaşıyorum. Yani, bu yalancı dünyaya konup geçenlerin eğrisi doğrusu, katkısı, asıl amaçlarının bilinmesi, anlaşılması, doğru yorumlanması otomatik bir süreç, otomatik bir sonuç değildir. Tarihçiler, duyarlı aydınlar, düşünürler, meraklıların işidir bu. Zaman bize dilim dilim ve bedava olarak geçmişin gerçeğini hediye etmez; tam tersine tozu kalmış zamanla, toz altına bulanmış gerçeğin bazı değerli, anlamlı parçalarını kurtarmak için gece gündüz savaşmalıyız.

Bu mücadelede Murat Erdin’in bu kitabı çok yararlı bir rol üstleniyor. Biz tarihçilerin gözdesi olan **Tarihçi Kitabevi** tarafından yayımlanması beni özellikle mutlu ediyor. Biliyorsunuz, tarihin önemli olaylarını, oluşumlarını, tam çağlarını konu edinen kitaplar var, mesela akademik kitaplar var ki hepimiz onlara saygı duyuyoruz, değer ve faydasını kabul ediyoruz. Onları okurken sessizce kendimize “haydi çalışalım” diyoruz. Bu tür kitapları savaşa çıkan ordunun süper-zırhlı bölüğüne benzetebiliriz. Bu bölümün önemini anlatmaya ge-

rek yok. Ama bir orduda ‘akıncılar’ da olmalı. İşte bu kitap cesur bir akıncıya benzetilebilir.

Murat Erdin profesyonel tarihçi değil. Türklerin çok iyi bildikleri bir yazar, eleştirmen, gözlemci, öğretim görevlisi ve medya adamıdır. Bu sefer meraklı ve zeki gözlerini bugünlere çok geçmişe dikiyor. İçgüdüsünü takip ederek tarihin gölgede kalan kimi sayfalarını aydınlatmak, yoksa daha iyi bilinen sayfalara farklı bir istikametten yaklaşmak istiyor. Atlı akınlarında ünlü isimleri de konu ediyor fakat bu ünlü isimlerin az bilinen yönlerini hatırlatmayı tercih ediyor. Üstelik ata da çok iyi biniyor. Murat Erdin çok akıcı ve hoş bir stile sahip. Yabancı bir okur olarak bu konuda oldukça duyarlıyım ve yazılarını hep huzurla okudum.

Madem anlatabilme ustalığından bahsettim, bu kitapta çoğu bölümün konusunun yabancı yazarların hikâyeleri olduğunu gözlemlemeden geçemiyorum. Bunlara sanatçılar konulu bölümler ekleniyorsa, belli ki beşeri alanların ekseriyeti oluşuyor bu eserde. Kimi bölümler ilgili yazar ve sanatçının bir özelliği, kimileri ise eserlerinden birini konu alıyor. Bölümlerin uzunluğu da birbirinden farklı. Kural ve standart peşinde olma ey sevgili okur, peşindeysen almanak okumanı tavsiye ederim...

Adı geçen şahsiyetlerden birini bu önsözde zikretmek, diğerlerine haksızlık etme tehlikesini beraberinde getirir. Yine de Ayfer Tunç’a adanan çok kısa bölüm hakkında birkaç söz sarfedeceğim. Neden mi? Çünkü saygın yazar Ayfer Tunç’un yayımlanınca okuduğum *Bir Maniniz Yoksa Annemler Size Gelecek* adlı kitabını çok beğenmekle kalmayıp kısa bir yorum ve tanıtım yazısı yazmıştım. (Dileyenler internetin zindanlarında yazıyı bulabilir). Murat Erdin’in de bu güzel kitabı sevmesi beni sevindirdi. Bu tür kültürel kavşaklarda insanlar karşılaşsın birbirini anlar, anlayıp uzaklaşıp veya yaklaşıp. Biz yaklaştık.

Fabio L. GRASSI
Roma, Kasım 2017

GİRİŞ

Evrensel kültürün bugün geldiği noktaya kolay gelinmemiştir. Tarih boyunca binlerce insan düşünceleri, yazıları ve çalışmalarıyla adına modernite dediğimiz gelenek ile karşıtlık ve ondan kopuşun; bireysel, toplumsal ve politik yaşam alanlarının tamamındaki dönüşümü ve değişimi gerçekleştirmişlerdir.

Bunu hem kendi adına hem de insanlık adına başarmış çok sayıda ünlü şahsiyeti okurlarımız biliyorlardır. Bunlar arasında çok önemli tarihçiler, sanatçılar, bilim adamları, yazarlar ve edebiyatçılar vardır ki hem yüksek değerler silsilesini ve onulmaz çalışmaları takdir eden kurum ve kuruluşların lütfettiği ödüllerle ve hem de (belki de daha önemlisi) yaşadıkları ülkenin ve de tüm dünyanın sonsuz hafızasında yer bularak onurlandırılmışlardır.

Ama bir de onlar kadar tanınmayanlar, unutulmuşlar ya da değeri bilinmemiş olanlar var. Yaşamın acımasız döngüsüyle yok olanlar, zaman ağacının gür yaprakları altında gölgelenmiş olanlar var. Bu kitabın amacı o yaprakları aralayıp gölgede kalanları açığa çıkarmak, yaşamın gündelik kaldığı o zamanları kalemimizle ve gözlerimizle aydınlatmaktır. İnsanı yaşatacak olan yine insan olduğuna göre bunu bizden başka kimse yapamaz.

Acılarını anılara dönüştüren bu insanların bazılarını hiç kuşkusuz duymuşsunuzdur. Ben, tarih ağacının gölgelerinde kalan bu insanlardan bazılarını hatırlatmak, yaptıkları ve yazdıklarıyla insanlığın kültürel ve bilimsel mirasına büyük katkılarda bulunmuş bu büyük insanların öykülerini aktarmak istedim. “*Yaşam, yüksek anlamlılık yüklü tek anlardan ve bu anların olsa olsa gölge görüntülerinin çevremizde gezindiği sayısız aralardan oluşur*” demiş Nietzsche. Bir masa kurulsa ve insanlık tarihine katkı yapmış herkes o masaya otursa, nice yorgunluklarla kurulmuş bu masanın kaybedeni yoktur.

Mezarlıklar hüznü ve sonsuzdur. Kaybettiklerimiz için kuşkusuz hüznü doluyuz. Ama onların açtığı sonsuz yoldan yürümeye devam etmek gerçekten çok güzel.

Umberto Eco “*hangi uluslar kahramana ihtiyaç duyar*” diye sorar bir yazısında. Evrensel kültür, bilim, yazın ve sanata dair binlerce isim yetiştirmiş ve onları unutmamayı başarmış milletler eminim başka kahramanlara ihtiyaç duymazlar.

Benim yaptığım, o kahramanları unutturmama çabasının mütevazı bir örneğidir. Umarım beğenirsiniz.

Bu kitabı yazarken yaptığım araştırmalarda bana zaman yaratan çok değerli desteğiyle eşim Ayşe Pelin’e, Roma Sapienza Üniversitesi Öğretim Üyesi dostum Dr. Fabio Grassi’ye, Tarihçi Kitabevi editörlerine ve Sayın Necip Azakoğlu’na teşekkür ederim.

Murat ERDİN
İstanbul, 2017

BİRİNCİ BÖLÜM

“İnsanlar, dahi denen kişilerin yaşam öykülerinden yola çıkarak gerçekten güçlü ve yetenekli kişilerin sonunda kendi yollarını bulup eserlerini yarattıkları gibi iç rahatlatıcı bir sonuç çıkartırlar. Böyle bir davranış korkakça bir avuntudur, bir yalandır düpedüz. Gerçekte o ünlü kişilerin pek çoğu üstün başarılı çalışmalarına karşın, kendilerine biçilmiş misyonun kendilerinden istediği kişiler asla olmamış, her dönemde yetenek sahibi pek çok insan kendine yaraşır yolu bulup izleyememiş, yetenekli kişilerden pek çoğunun canına okunmuş ve pek çoğu felakete sürüklenmiştir.”

Hermann HESSE

KARL HAMMERSCHMİDT: OSMANLI'NIN DOĞA BİLİMCİSİ

Türk bilim tarihine “Macarlı Miralay Abdullah Bey” adıyla geçmiş bir bilim adamıdır Hammerschmidt. 1800 yılında Avusturya’nın Viyana şehrinde dünyaya geldi. Doğduğunda kendisine *Karl Edward* adı verildi. Babası, Transilvanya (Macaristan) doğumlu bir maliye memuru olan Anton Hammerschmidt idi.

Viyana Akademisi’nde felsefe öğrenimi gördükten sonra doğa bilimleriyle ilgilendi. Mineroloji, Jeoloji ve Fosil Bilim Dalı’nda uzmanlaştı; Viyana’da bir ziraat dergisi çıkardı. Doğa bilimlerinden entomoloji yani “böcek bilimi” alanında ün kazandı ve dönemin önemli bilimsel dergilerinden “*Gazette Agronomique*”te yazılar yazdı. Entomolojideki uzmanlık alanı, böceklerin metamorfozu (başkalaşım) üzerinedir. 1830-1832 yıllarında Breslav ve Viyana’da dünyadaki her sınıftan 1000’den fazla böceğin metamorfozunu sergilemiş ve bu girişiyle Breslav Leopaldina-Carolina İmparatorluk Akademisi tarafından ödüllendirilmiştir.

Siyasetle de ilgilendi. 6 Ekim 1848 tarihinde Macarların başlattığı “*Viyana Ayaklanması*”na katıldı. Ayaklanma 31 Ekim 1848’de bastırılınca, Polonyalı Józef Bem ve bazı arkadaşları ile birlikte Macar ordusuna katılıp Transilvanya Savunması’nda savaştı. Yenilgi sonrası, hayatını kurtarabilmek

için arkadaşlarıyla birlikte Osmanlı İmparatorluğu'na sığındı. İşte Karl Edward Hammerschmidt'in "Abdullah Bey" olma öyküsü de burada başlıyor.

Hammerschmidt İstanbul'da önce Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'ye atandı fakat Avusturya Sefareti'nden gelen yoğun baskılar üzerine Şam'daki bir askeri hastaneye miralay rütbesiyle tayin edildi. Bu dönemde Müslümanlığı kabul etti ve Abdullah adını aldı. 1855'te Kırım Savaşı'nın bitmesine doğru İstanbul'a çağrıldı; önce Gülhane, ardından da Haydarpaşa Hastaneleri'nde çalıştı.

Bu dönemde İstanbul civarından topladığı 1200 kadar fosil ve taştan oluşan koleksiyonunu Paris Doğa Tarihi Müzesi'ne hediye etti. Buldukları arasındaki yeni bir türe "*Cryphaeus Abdullahi*" adı verildi ve böylece Abdullah Bey dünya bilim literatürüne girdi.

Abdullah Bey, bugünkü Türk Kızılayı'nın (Hilal-i Ahmer Cemiyeti) kuruluş çalışmalarında da rol aldı. Yani Dr. Abdullah Bey, Kızılay'ın kurucularındandır.

1870'te Tıbbiye Mektebi bünyesinde bir "*Doğa Tarihi Müzesi*" kurmakla görevlendirildi. Aynı kurum bünyesinde 1839'da bir Doğa Müzesi kurulmuştu ancak 1848'de çıkan Beyoğlu Yangını'nda her şey yok olmuştu. Dr. Abdullah Bey, 1870 yılında yeni bir doğa tarihi koleksiyonu oluşturmaya girişti. Avrupa'daki doğabilimcilerle temasa geçerek İstanbul'a çok sayıda örnek gönderilmesini sağladı. 1871 yılında Türkiye'nin öğrencilere ve halka açık ilk "**Doğa Tarihi Müzesi**"ni hizmete açtı.

Müzenin resmi adı "*Le Musée d'histoire naturelle d'école Imperiale de Medicine a Constantinople*" idi. Bu önemli müze Türk bilim tarihinde çığır açmış, tıp ve biyoloji öğrencilerinin eğitiminde büyük hizmetlerde bulunmuştur. O yıllarda bir doğa tarihi müzesi kurmak gerçekten önemli ve öncü bir tavır olarak dikkat çekiyor. Üstelik Paris, New York, Londra gibi kentlerdeki çağdaşlarıyla aynı yüzyıl içinde açılıyor. Abdullah

FATMA ALİYE TOPUZ

İstanbul Beyoğlu'nda onun adını taşıyan bir sokağa girmiş olabilirsiniz. Ankara'nın Çankaya ilçesinde de onun adını gururla taşıyan bir başka sokak bulunmaktadır.

Fatma Aliye, ilk Osmanlı feministlerinden Emine Semiye'nin ablası, tiyatro ve sinema oyuncusu Suna Selen'in anneannesidir.

Hayatını yazıya ve insanlara yardıma adanmıştı.

1897 Osmanlı-Yunan Savaşı'nda yaralanan askerlerin ailelerine yardım amacıyla Tercüman-ı Hakikat gazetesinde yazılar yazdı, **Nisvan-ı Osmaniye İmdat Cemiyeti** adlı bir dernek kurdu. Bu dernek, ülkedeki ilk resmi kadın derneklerinden biridir. Yaralanan ve sakat kalan askerler için elinden geleni yapan Fatma Aliye, Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin, yani Türk Kızılayı'nın ilk kadın üyesi olarak tarihe geçmiştir.

Yazıya olan aşkı gazetelerle sınırlı değildir. İlk Türk kadın romancımızdır. Yazdığı beş roman edebiyat tarihimizde çığır açmıştır.

Ref'et (1898), Udi (1899), Enin (1910), Muhaderrat (1892), Hayal ve Hakikat (1892).

Romanları yabancı basında da yankı buldu. Onun "**Nisvan-ı İslâm**" adlı eseri Fransızca ve Arapçaya, "Udî" adlı romanı Fransızcaya çevrildi. Eserleri 1893 yılında Şikago'da "*Dünya Kadın Kütüphanesi Kataloğu*"nda sergilendi. Bu büyük bir başarıydı.

Fatma Aliye, 9 Ekim 1862'de İstanbul'da doğdu. Tarihçi Ahmed Cevdet Paşa ile Adviye Hanım'ın kızıdır. Fransızca dersler alarak bu dili iyi düzeyde öğrendi.

Henüz 17 yaşındayken, Gazi Osman Paşa'nın yeğeni Kolağası Faik Bey ile evlendi ve dört kızı oldu. (Hatice, Ayşe, İsmet, Nimet)

Evliliğinin ilk 10 yılında kocasından gizli gizli kitap okudu. Sonraları eşinin izniyle tercümelemeye başlamaya başladı. 1889 yılında Georges Ohnet'in *Volonté* adlı romanını *Meram* adıyla çevirdi. Bu romanı, *Bir Hanım* imzasıyla yayımlamıştır. Bu başarısıyla babasının dikkatini çeken Fatma Aliye Hanım adını duyurmaya başladı.

1891 yılında Ahmet Mithat Efendi ile birlikte "*Hayal ve Hakikat*" adlı romanı yazdı. Romanın kadın ağzından olan kısmı Fatma Aliye Hanım'ın, erkek ağzından olan kısmı Ahmet Mithat Efendi'nin kaleminden çıkmıştı. Eser, "*Bir kadın ve Ahmet Mithat*" imzasıyla yayımlandı.

Bu romandan sonra ikili uzun süre mektuplaştı. Bu mektuplar daha sonra "Tercüman-ı Hakikat" gazetesinde yayımlandı.

Fatma Aliye, Soyadı Yasası'ndan sonra **Topuz** soyadını aldı.

13 Temmuz 1936'da İstanbul'da hayatını kaybetti. Feriköy Mezarlığı'nda yatmaktadır.

Murathan Mungan'ın "**Son İstanbul**" adlı eserindeki kadın kahraman, Fatma Aliye'dir.

Alışveriş yaparken de onun aydın yüzünü görürüz. 2009 yılında piyasaya sürülen 50 liralık banknotların arka yüzünde fotoğrafı vardır.

Biz bundan gurur duyarız.

ZABEL YESAYAN

4 Şubat 1878'de Üsküdar'da doğmuş bir Osmanlı kadınıydı Zabel Yeseyan.

1943'te 65 yaşında öldüğünde, vatanından çok uzakta, Sibirya'daydı. Nerede ve nasıl öldüğü ve mezarının nerede olduğu bilinmemektedir. Hem Ermeni, hem sosyalist, hem de feminist olduğu için sanki yok edilmiştir.

Zabel Haseyan doğduğunda, halk arasında “93 Harbi” olarak bilinen Osmanlı-Rus Savaşı devam ediyordu. Yesayan’ın doğduğu gece Rus ordusu Osmanlı ordusunu önüne katmış ve Yeşilköy’e kadar gelmişti. Zabel böylece daha bebekken acılarıyla sonuçlanacak travmaların ve sürgünlerin kokusunu almaya başlamıştı.

Üsküdar’daki Ermeni Okulu’nu bitiren Zabel, Paris’te Sorbonne Üniversitesi’nin edebiyat ve felsefe bölümünden mezun oldu. Okul yıllarında yazmaya başlamıştı.

1895 yılında *Gece Şarkısı* ve *Tsagik* (Çiçek) isimli ilk şiirlerini Arşak Çobanyan’ın dergisinde yayımladı. *Mercure de France*, *Massis*, *Anahit* ve *Arevelian Mamoul* (Doğu Baskısı) isimli dergiler için kısa öykü, edebi makale ile denemeler yazdı ve Fransızcadan çeviriler yaptı.

Zabel Yesayan, 1908’deki Jön Türk Devrimi’nin ardından İstanbul’a döndü. 1909’da İstanbul Ermeni Patrikhanesi tarafından Adana’ya gönderilen yardım heyetinde yer aldı ve harabeye dönmüş Adana ve çevresinde incelemelerde bulundu. Kozan’dan Hacın’a, Dört Yol’dan Osmaniye’ye uzanan bu karanlık yolculukta Adana’daki binlerce yetimin, dulun, idam mahkûmunun gözü, kulağı ve sesi olur. Öldürülenler sadece azınlık mensubu Ermeniler değildi, savaşı fırsat bilen bazı Ermeni çeteleri de Türk köylerini yakıp yıkmışlardı.

Yesayan, tanık olduğu yıkımı ve ıstırabı “**Yıkıntılar Arasında**” romanında tek tek anlatır.

Ermeni edebiyatının en sarsıcı örneklerinden olan “Yıkıntılar Arasında”, Akademisyen Marc Nichanian’ın önsözü, olayların ardından Meclis tarafından bölgeye yollanan Edirne mebusu Hagop Babigyan’ın raporu ve katliamı gösteren fotoğraflarla zenginleştirilmiş olarak 2015 yılında yayınlandı.⁵⁴

54 Zabel Yaseyan, “Yıkıntılar Arasında”, Aras Yayıncılık, Çeviri: Kayuş Çalıkman Gavrilofo.

DİZİN

A

Abasıyanık, Sait Faik, 173, 174, 298.
 Abdülaziz, 75, 134, 142, 168.
 Abdülhamid, 29, 49, 50, 51, 67, 68, 74, 75, 76, 81, 134, 142, 162.
 Abdülmecid, 49, 50, 51, 74, 75, 81.
 Ali Muhiddin Hacı Bekir, 85, 184.
 Amanullah Han, 6, 63.
 Amorth, Gabriele, 80.
 Arf, Cahit, 147, 148.
 Arseven, Celal Esat, 7, 134.
 Aruoba, Oruç, 159.
 Attali, Jacques, 123.

B

Balyan, Garabet, 5, 20.
 Bassani, Giorgio, 176, 177.
 Beethoven, 104, 105, 228.
 Bernhard, Thomas, 165, 166.
 Beyatlı, Yahya Kemal, 40, 71, 72, 260.
 Boole, George, 7, 147.
 Bourgeois, Louise, 182.
 Bradshaw, George, 5, 52.

C

Civelek, Nuriye Ulviye Mevlan, 200.
 Clemens, Samuel Langhorne, 181.

D

D'aranco, 75.
 Dante, 8, 186.
 Darwin, Charles, 107.
 Davis, Betsy, 35, 36.
 Dick, Philip K., 86, 99, 100.

F

Fikret, Tevfik, 67, 68, 69, 70, 299.

G

Golding, William, 86, 87.
 Grassi, Fabio, 14.
 Gürman, Altan, 56, 57, 235.
 Gürpınar, Hüseyin Rahmi, 171.
 Gürsey, Feza, 7, 144.

H

Halil Şerif Paşa, 5, 27.
 Hammerschmid, Karl Edward, 17, 18.

J

Judt, Tony, 32, 33.

K

Karabekir, Kazım, 193, 195, 196.
 Kierkegaard, Soren, 30, 253.

L

Lee, Laurie, 178, 179.
 Lenoir, Frederic, 315.

Leonardo Da Vinci, 78.
 London, Jack, 108, 109, 272, 273,
 274, 276.
 Lumet, Sidney, 97.

M

Maalouf, Amin, 157.
 Marconi, Guglielmo, 37, 38.
 Marmara, Rinaldo, 81.
 Marquez, Gabriel Garcia, 177.
 Martin, Daria, 61.
 Meriç, Hüseyin Cemil, 126.
 Mihri Hatun, 207, 208.
 Milosz, Czeslaw, 180.
 Mongeri, Luigi, 25.
 Morse, Samuel, 49, 50, 51.
 Muhammed Ali, 114, 116.
 Münir, Hikmet, 39.

N

Namık Kemal, 188, 298.
 Norton, Caroline, 209, 211.

P

Pasini, Alberto, 7, 141.
 Petit, Philippe, 95, 96.
 Pferschy, Othmar, 21.
 Piri Reis, 132, 133.
 Puşkin, 170, 247.

R

Raimondo D'aranco, 75.
 Reed, Lawrence W., 117, 118.
 Rousseau, Isaac, 153, 154.
 Rousseau, Jean Jacques, 151, 152,
 154.

S

Sartre, Jean Paul, 182, 183.
 Sezgin, Fuat, 149, 150.

Shakespeare, William, 114.
 Sollers, Philippe, 121, 223.
 Stendhal, 119, 120, 183.

Ş

Şafak, Elif, 8, 212.
 Şair Nigar Hanım, 161.

T

Tamer, Ülkü, 136, 137, 253.
 Tansel, Fevziye Abdullah, 7, 174.
 Thum, Peter, 167.
 Tokgöz, Ahmet İhsan, 5, 47.
 Toptaş, Hasan Ali, 7, 170.
 Topuz, Fatma Aliye, 201, 202.
 Tunç, Ayfer, 12, 58.

U

Uslu, Muzaffer Tayyip, 57.

V

Vallaury, Alexandre, 59, 60.
 Vassaf, Gündüz, 259.
 Verne, Jules, 5, 43, 47.
 Voltaire, 108, 228, 229, 310, 313.

W

Weir, Andy, 92.
 Whitman, Walt, 88, 89, 90.
 Wilberforce, William, 110, 111,
 112, 113.

Y

Yesayan, Zabel, 203.
 Yusuf Franko Paşa, 190, 191.